Geschiedenis van de conservatieve revolutie in Nederland

In 1950 verscheen in Duitsland een wetenschappelijke studie van Armin Mohler: "Die Konservative Revolution in Deutschland 1918-1932″, met als ondertitel "Grundrisz ihrer Weltanschauungen". Een jaar tevoren was het werk van deze Zwitserse schrijver als dissertatie aanvaard door de professoren Herman Schmalenbach en Karl Jaspers van de universiteit te Basel. Uit de ondertitel van Mohler's studie blijkt reeds, dat het geheel der conservatieve revolutie door vele "wereldbeschouwingen" gedragen wordt; deze verscheidenheid wordt door de schrijver vooral daarom uitdrukkelijk vooropgesteld, omdat het zijn doel is aan te tonen, dat het nationaal-socialisme – ondanks het feit dat deze beweging tenslotte de meeste conservatief-revolutionaire stromingen in Duitsland in zich wist te verenigen – geenszins met het conservatief-revolutionaire denken als geheel mag worden geïdentificeerd en daarvan zeker niet de enig mogelijke politieke verwerkelijking vormt. Mohler kan daarbij wijzen op belangrijke vertegenwoordigers van het conservatief-revolutionaire denken, die de nationaal-socialistische revolutie afwezen (zoals Hans Grimm, Oswald Spengler en Ernst Jünger) of binnen het kader van deze beweging als "Trotzkisten" van het nationaal-socialisme optraden (zoals Gregor Strasser) en natuurlijk niet in de laatste plaats op die vertegenwoordigers van het conservatief-revolutionaire denken, die aan vervolging van de zijde van het nationaal-socialisme blootstonden (zoals Albrecht Haushofer, Schulze-Boysen en Niekisch).

In Duitsland zelf werd dit geheel der conservatieve revolutie ook wel als "Duitse beweging" aangesproken; maar even onjuist zou het zijn, elders van een "Dietse beweging", een "Bourgondische beweging", een "Noordse beweging" enz. enz. als het inbegrip van de conservatieve revolutie te spreken. Ook dan is er steeds slechts sprake van een bijzondere vormgeving van een geestelijke stroming, die in haar wezen weliswaar "nationaal" is, maar zich toch vrijwel overal in Europa en vrijwel tezelfdertijd heeft voorgedaan. Ware het niet, dat de spraakverwarring er slechts door zou worden vergroot, dan zou men de totaliteit van de conservatief-revolutionaire stroming met meer reden als een "Europese beweging" kunnen aanduiden. Ook al ontwikkelt zij zich het sterkst in Duitsland (hier zij slechts gewezen op Nietzsche, Moeller van den Bruck, Edgar Jung), ingeluid werd zij reeds in het Keizerlijke Rusland (Dostojewski en de gebroeders Aksakow) en bevestigd evenzeer in Italië (Pareto en Evola) als in Frankrijk (Sorel en Darres) en Engeland (Lawrence en Chesterton). De term "conservatieve revolutie" vinden we reeds in Thomas Mann's "Russische Anthologie" (1921) en wordt als begrip gevestigd door Hoffmannsthal in zijn rede: "Das Schrifttum als geistiger Raum der Nation" (1927) met de woorden: "Het proces, waarvan ik spreek, is niets anders dan een conservatieve revolutie van een omvang, zoals de Europese geschiedenis haar niet kent".

Welke betekenis moet men nu aan de beide – ogenschijnlijk tegenstrijdige – woorden "conservatief" en "revolutie" toekennen? Hoewel woorden, waarvan men zich krachtens gewoonte bedient, veel van hun oorspronkelijke betekenis hebben verloren, vooral als deze woorden een lange geschiedenis achter de rug hebben, kunnen de overgeleverde termen toch nog steeds als uitgangspunt dienen, wanneer men de huidige zin er van wil verstaan. De woorden conservatief en progressief vormen hier een duidelijk voorbeeld van. Naar de oorspronkelijke betekenis duiden zij op "behouden" en "bewaren" enerzijds, op "voortgang" of "vooruitgang" anderzijds; in zoverre schijnen zij tegenstellingen te zijn. Maar dan toch geen tegenstellingen, die elkaar volstrekt zouden kunnen uitsluiten, alsof het een zonder het ander mogelijk zou zijn. Het betreft hier immers in de natuur zelve gelegen beginselen, welke

beide voor het voortbestaan van alle leven evenzeer onmisbaar zijn. De geschiedenis is er het bewijs van!

Ware het "behouden" en het "bewaren" enerzijds (in deze zin het conservatieve) alleenheersend, dan zou de mensheid zich nog steeds in een primitief stadium bevinden; gold echter alleen een "voortgaan" zonder meer (in: deze zin het progressieve), zonder tevens te behouden en te bewaren, dan zou het mensdom zich in chaos hebben opgelost. Dat noch het een, noch het ander is geschied, was slechts mogelijk doordat zowel het conservatieve als het progressieve zich heeft kunnen doen gelden. De levende natuur eist voor haar instandhouding nu eenmaal krachten in beiderlei richting; zo ook de mensheid, als geheel en in haar kleinere gemeenschappen. Het is dan ook begrijpelijk, dat in het politiek partijwezen, dat in de volksgemeenschappen is gegroeid, partijen zijn ontstaan, die met de naam "conservatief" en "progressief" (vroeger meestal "liberaal" genoemd) worden aangeduid: de partijen van het behoud naast de partijen van de vernieuwing. En het zijn vooral de zich progressief noemende partijen, die haar "progressiviteit" gaarne als propaganda-leuze naar voren brengen, waarbij zij het doen voorkomen alsof zij tegenover de trage conservatieven met hun verouderde denkbeelden, die niet met de tijd zijn meegegaan, de noden van hun eigen tijd het best aanvoelen en alleen in staat zijn, daarin verbetering te brengen.

Inderdaad heeft een beroep op progressiviteit voor de propaganda een gunstiger klank dan de leuze van conservatisme, die de progressieve partijen dan ook maar al te graag bij hun tegenstanders uitlokken. Het is duidelijk dat de door partijpolitici zo gaarne en zo eenvoudig gestelde "tegenstelling" bij een nadere beschouwing geen stand kan houden. Als de conservatieven alleen maar het bestaande zouden willen behouden, zonder naar vooruitgang te streven, dan zouden de progressieven – in het beeld van deze tegenstelling – alleen maar naar vernieuwing en verandering van het bestaande streven, zonder ook maar iets van het bestaande te willen behouden. Uiteraard zullen zij dit ontkennen en antwoorden, dat zij het bestaande slechts willen veranderen, voorzover dit "verouderd" is; maar evenzeer geldt dan voor de conservatieven, dat zij zich slechts tegen veranderingen verzetten, voorzover het bestaande "niet-verouderd" is! Inderdaad, de aard van het conservatieve en progressieve beginsel wordt niet hierdoor gekenmerkt, dat het ene behouden en het andere veranderen wil, maar door wat het veranderen of behouden wil.

Voor het conservatieve beginsel is derhalve het bestaande en overgeleverde op zichzelf geen maatstaf voor beoordeling, maar evenals de progressieven leggen ook de conservatieven aan het bestaande een maatstaf aan, op grond waarvan zij oordelen of en zo ja, in welk opzicht, het bestaande moet worden veranderd. Om deze maatstaf, die met de woorden "conservatief" en "progressief" op zichzelf niet is aangegeven, gaat het voor beide richtingen. Zo staan wij dan weer voor het probleem, welke maatstaf de conservatief en welke de progressief denkende mens aanleg met betrekking tot de vraag of het bestaande op enigerlei wijze verandering of vernieuwing behoeft.

Het progressieve beginsel put, voorzover het immers vooruitstrevend is, zijn maatstaf niet uit de werkelijkheid van heden of verleden, maar uit een theorie of dogma, een wereldbeschouwing of geloof, waaraan de maatschappelijke orde dient te voldoen, opdat deze orde als gerechtvaardigd kan worden geoordeeld. Dat wil zeggen: het progressieve beginsel ontkent de zelfrechtvaardiging van de natuurlijke orde, zoals deze zich b.v. in het historisch bestaan van een volk voltrekt, zoals in alles wat organisch geworden is. Het is het beginsel van het "schema", een kunstproduct van menselijk verstand, een abstractie, namelijk datgene wat van de levens-werkelijkheid en -natuurlijkheid is afgetrokken.

Zo zijn ook de mensen, gezien vanuit het progressieve beginsel, geen werkelijke mensen in de natuurlijkheid van hun wezen, geen concrete mensen, maar “gedachte” mensen, abstracties of anders gezegd “hersenschimmen”. Het progressieve beginsel houdt geen verband met de mens in zijn natuurlijke verbondenheid, waarin het conservatieve beginsel zijn grond vindt, maar staat als een rationele constructie, die de mens een denkbeeldige wereld doet vormen, tegenover de levenswerkelijkheid van beider organische samenhang, het uitgangspunt der conservatieve wereldbeschouwing. Men zou progressief en conservatief beginsel tegenover elkaar kunnen stellen als uiting van menselijke overmoed (hybris) en willekeur enerzijds en van aanvaarding, bezonnenheid en verantwoordelijkheid anderzijds.

Het conservatieve beginsel, zoals het in onze tijd alleen zinvol kan worden begrepen, stelt zich daarmee allerminst tegenover het streven naar verbetering en vooruitgang; er is slechts sprake van een andere maatstaf, waarnaar het oordeelt. Daarin ligt de eigenlijke betekenis van het conservatieve beginsel tegenover het progressieve beginsel. Wat volgens het conservatieve beginsel onder alle omstandigheden behouden moet blijven, is het bestaan van de volksgemeenschap zelf, van haar eigen aard, zoals deze zich uit het verleden heeft ontwikkeld. Het conservatieve beginsel brengt in de eerste plaats mee: verantwoordelijkheid voor het volksbestaan als gegeven historische werkelijkheid, verbonden door verleden, heden en toekomst. In deze zorg om het behoud van het bestaan der volksgemeenschap met haar duurzame eigen aard, vindt alle streven naar verandering en vernieuwing, ook al wordt dit als “verbetering” aangediend, volgens het conservatieve beginsel zijn natuurlijke begrenzing.

Dat dit geenszins tot verstarring leidt, blijkt reeds hieruit, dat het naar conservatief beginsel zelfs mogelijk kan zijn zich uit te spreken voor de verbinding van de eigen volksgemeenschap aan een groter (hier met name: Europees) geheel, indien blijkt dat de bestaansvoorwaarden voor de eigen historische gemeenschap op andere wijze niet meer zouden kunnen worden vervuld. De uit het conservatieve beginsel voortvloeiende eis zal dan echter zijn, dat binnen deze grotere gemeenschap de aard van het eigen volk zoveel mogelijk wordt “bewaard”; want alleen ten behoeve daarvan is de opneming in groter verband gerechtvaardigd. En zo kan zelfs een revolutie – hoewel deze toch een breuk met de bestaande orde betekent – vanuit het conservatieve beginsel worden aanvaard, indien in de gegeven orde het volksbestaan niet langer verzekerd wordt geoordeeld.

“Conservatisme heeft de eeuwigheid voor zich”, aldus Moeller van den Bruck in zijn in 1923 verschenen werk “Das dritte Reich”: “Auch Konservatismus musz immer wieder neu errungen werden”, ook de conservatieve gedachte moet voortdurend strijd leveren om zich te kunnen handhaven en zij kan zich slechts handhaven door voortdurende innerlijke vernieuwing – een vernieuwing, die echter nooit de band met het verleden verliest. De conservatieve mens weet, dat zijn leven niet voldoende is, om al dat te doen en te bereiken, wat hij zich had voorgenomen en wat in zijn krachten ligt. Hij weet, dat hij een schakel is in een keten van geslachten, die door de eeuwen heen werken aan en voor een idee, die bouwen aan de geschiedenis van de natie. Maar daarom ook dient de verhouding van mens tot gemeenschap van geslacht tot geslacht opnieuw te worden bepaald en is de conservatieve mens dus allerminst een reactionair”. In tegenstelling tot de reactionair weet hij, dat een revolutie niet uit de geschiedenis weggevaagd kan worden, alsof deze er nooit geweest was. “Politiek laat zich ongedaan maken, geschiedenis nooit” (Moeller van den Bruck).

Zowel de revolutionaire als de reactionaire gedachte berusten op geweld; de conservatieve gedachte op gezag. Het geweld richt zich op het tijdelijke, het gezag is de vorm van het eeuwige. En daarom beantwoordt de conservatieve, maar ook revolutionaire beweging, iedere

revolutie, die gericht is op verbreking van gezag, met een tegen-revolutie, die gericht is op herstel van gezag. De conservatieve revolutie is een revolutie tegen de revolutie: een revolutie tegen al die veranderingen en vernieuwingen, die maar al te zeer het karakter van het tijdelijke dragen, al heten zij ook als consequenties voort te vloeien uit theorieën en dogma's, maar die toch en opzichte van het bestaan der volksgemeenschap experimenten zijn, daarvan de gevolgen niet zijn te overzien of zelfs duidelijk het voortbestaan der volksgemeenschap en het behoud van haar eigen-aard bedreigen. Een duidelijk voorbeeld vinden wij in het rampzalige "progressieve" beleid ten opzichte van Nederlands Oost-Indië. En het is beschamend, dat de revolutie tegen dit progressieve beleid in Nederland is uitgebleven, maar zich wel openbaart in Indonesië zelf. in Ambon, de Molukken, Sumatra, enz., gedragen door die ontelbare opstandelingen", waarvan Prof. Gerretson (De Telegraaf – 1 Mrt. 1958) met recht kon zeggen dat het geen "revolutionairen" zijn: "zij vragen slechts grondwettig herstel, zij oefenen slechts het ons Nederlanders uit onze eigen geschiedenis of goed bekende "recht van weerstand" tegen een revolutionaire overheid uit".

Het is geenszins zo, dat volgens conservatief beginsel de vernieuwingen, waarnaar krachtens progressieve beginselen wordt gestreefd, als zodanig worden afgekeurd, maar wel zo, dat naar conservatief standpunt alle "verbeteringen", welke van progressieve zijde worden verlangd, in beginsel kunnen worden aanvaard, voorzover deze veranderingen geen bedreiging vormen voor het behoud van de nationale volksgemeenschap in haar eigen aard, in heden en toekomst. Dit betekent allerminst, dat het conservatieve beginsel ten aanzien van het progressieve slechts optreedt.

Is een rechterlijke instantie, welke alleen oordeelt over hetgeen haar wordt voorgelegd. Juist in onze tijd blijkt duidelijk, dat het conservatieve beginsel zich niet bepaalt tot aanvaarding of verwerping van progressieve denkbeelden, maar ook uit zichzelf scheppend, vernieuwend kan werken.
De gedachte van het mede-ondernemerschap b.v., die zeer wel de grondslag kan blijken te zijn voor geheel nieuwe maatschappelijke verhoudingen vloeit duidelijk voort uit het conservatieve en niet uit het progressieve beginsel; kenmerkend voor de gedachte van het mede-ondernemerschap is dan ook, dat zij – in reactie op het nivelleringsproces, dat aan de op progressieve grondslag steunende maatschappelijke verhoudingen gepaard gaat – streeft naar de vorming van kleine, in zich zelf besloten als het ware uit eigen aard levende gemeenschappen van arbeidend mensen. En al wordt hierbij ontegenzeggelijk teruggegrepen op oude vormen (gilden), het conservatieve beginsel blijkt toch ook in staat deze vormen zodanig te vernieuwen, dat zij een oplossing vermogen te geven voor vele, uit het progressieve beleid voortvloeiende en door de progressieve denkbeelden niet opgeloste problemen.

Maar waar zowel het conservatieve als het progressieve beginsel de voedingsbodem kunnen vormen voor een nieuwe ordening, daar onderscheid, zich toch door de beperking tot de organische gemeenschap als onveranderlijke grens, waarbinnen het leven en werken wil, het conservatieve van het progressieve standpunt als het reëele van het speculatieve, als verworven en beproefde werkelijkheid van theorie en experiment. Hieruit vloeit voort, dat een waarlijk nationale beweging niet anders dan conservatie (in de hier bedoelde zin) kan zijn; het is niet moeilijk hiervoor in de geschiedenis een bewijs te vinden. Zo zal ook in tijden van nood en oorlog het conservatieve beginsel, zoals wij het hier verstaan, zich meer kunnen doen gelden dan in een periode van rust en welstand. Het gevaar is echter groot, dat in de laatstgenoemde situatie, vooral wanneer er eigenlijk van een schijnwelstand en een ingebeelde rust sprake is – en daarbij denken wij natuurlijk aan de merkwaardige maatschappelijke en

politiek verhoudingen in deze eerste twaalf jaren na de Tweede Wereldoorlog waarvan gesproken kan worden als “een voortzetting van de oorlog met andere middelen” – het progressieve beginsel naar alleenheerschappij streeft en het conservatieve beginsel zich daartegenover nauwelijks kan doen gelden.

En toch is het noodzakelijk, dat na een – zelfs korte – tijd van onbelemmerde progressieve elementen, ook wanneer zij wellicht tot vernieuwingen, die wezenlijk verbeteringen zijn, hebben geleid, zich weer een conservatieve stroming kan doen gelden, ten einde te consolideren en te bewaren wat door onbeperkte “vooruitgang” anders verloren dreigt te gaan: bezinning op de duurzame en blijvende waarden der volksgemeenschap. Want dit zal nu duidelijk zijn: conservatie tegenover progressie (in de huidige zin) duidt op die onmiskenbare stroming in een volk, welk tegenover willekeurige doelstellingen van het ogenblik de waardevolle bestanddelen naar voren brengt,. die het wezen van een volk als gemeen schap uitmaken en die niet mogen worden opgeofferd aan de waan en aan de leuzen van de dag. Het conservatieve beginsel is gericht op “conservering”, op behoud van het volkseigene, van het nationale en – wat in het bijzonder voor onze tijd geldt – op herstel van onze volkskracht. Het is duidelijk dat met dit conservatieve beginsel stelling wordt genomen tegenover alle plannenmakerij en hervormingsmanie, die zich als “progressief” aandient en die ter wille van willekeurige dogma’s met het volk en zijn belangen experimenteert, onder opoffering van het wezenlijke belang van de volksgemeenschap.

“De principes van het conservatieve beginsel zijn daarom onveranderlijk en onvergankelijk, omdat zij georiënteerd zijn op een natuurlijk – niet een door ideologiën vervalst – beeld van de mens. Conservatief zijn wil in diepste wezen zeggen: het natuurlijke beeld van de mens bewaren – het beeld van de mens, zoals het zich in de loop der geschiedenis in kenmerkende, karakteristieke vormen steeds opnieuw heeft geopenbaard”, aldus Rainer Taepper (Das Ende des Fortschritts. Gottingen 1956). Conservatief is het denken, dat de eeuwige waarden van de natuurlijke mens in zijn natuurlijke gemeenschap in stand wil houden; dit denken is daarenboven revolutionair, waar het zich verzet tegen een wereld, waarin deze menselijke waarden geen mogelijkheid tot ontplooiing geboden wordt, en het de natuurlijke samenleving door een tegen-revolutie nieuwe vorm wil geven. Het conservatieve denken houdt vast aan het onveranderlijke in de mens en richt zich tegen het veranderlijke in de wereld, voorzover dit in strijd is met het onveranderlijke in de mens; het revolutionaire denken richt zich tegen het onveranderlijke in de wereld, voorzover dit geen vorm geeft aan het veranderlijke in de mens; de conservatieve revolutie als geheel is daarmede een voortdurende bepaling van de verhouding van mens en wereld, met het doel het tijdelijke in overeenstemming te brengen met het eeuwige.

Het conservatieve denken is – evenals het progressieve denken – zo oud als het denken zelf; de geschiedenis van de conservatieve revolutie, zoals deze hier werd afgegrensd, is het antwoord op de Franse Revolutie van 1789, die het individu grenzenloze vrijheid beloofde, en op de Russische Revolutie van 1917, die het proletariaat de grenzenloze dictatuur beloofde. Tegenover deze “revolutie van links”, die de zich door heel de geschiedenis heen geleidelijk ontwikkelende tegenstellingen van individualisme en collectivisme – als zodanig alweer algemeen-menselijke en dus geenszins onverzoenlijke tegenstellingen – tot onnatuurlijke uitersten verscherpte, ontwikkelde zich de – in de aanvang uit de aard van haar wezen meer conservatieve dan revolutionaire, maar onder de druk der groeiende onverzoenlijkheid tenslotte onvermijdelijk meer revolutionaire dan conservatieve – “revolutie van rechts”.

Het doel van deze conservatieve revolutie kon geen ander zijn dan het herstellen van de balans tussen individualisme en collectivisme, het vinden van het gulden midden tussen eenzaamheid en gemeenzaamheid", zoals Rudolf Pannwitz het formuleerde. Deze noodzakelijke doelstelling in een tijd, die geen "midden" meer kende, vormde de grote waarheid en de gezonde uitgangsstelling van het nationaal-socialisme zowel als van het fascisme.

Maar mét de felheid van de revolutie van links, waarvan de revolutie van rechts de volkomen tegenstelling, maar daardoor in het negatieve ook de getrouwe copie moest zijn – volkomener en verschrikkelijker, naarmate de dreiging van een totale ondergang der natuurlijke waarden in de Europese samenleving groter werd – moest ook de revolutie van rechts onnatuurlijker, extremer vormen aannemen. Maar al te spoedig werd Nietzsche's voorspelling bewaarheid; de extremen beheersten het denken en handelen der mensheid. Na de Eerste Wereldoorlog, die een einde maakte aan de lang gevoede illusie van een rationele en "dus" vreedzame samenleving, verbreidde zich algemeen het geloof. dat bij de diepingrijpende veranderingen in de sociale structuur als gevolg van de technische revolutie, ook de nieuwe orde slechts het product van een revolutie kon zijn. Het was alweer de revolutie van links, die deze overtuiging vestigde en verstevigde: het dialectisch materialisme en in het bijzonder de marxistische filosofie der geschiedenis droeg er door haar denken in antithesen, in staat en tegen-staat, in hoge mate toe bij, alle ontwikkeling een catastrofisch karakter toe te schrijven. Hier begint de degeneratie, waarvan Taepper in zijn werk spreekt: de overgeleverde vormen worden bewust vernietigd, zonder dat men deze door nieuwe waarden kan of zelfs mag wil vervangen. De ontwikkeling sinds de Franse Revolutie "liet als enig rationeel ordeningssysteem het marxisme achter, dat in zijn verschillende schakeringen de Westelijke wereld binnendringt en ondermijnt en dat in het Oosten als bolsjewisme tot een machtsfactor van globale omvang uitgroeide; en voorts slechts nihilisme voor de denkenden en zoekenden". Het progressieve denken wordt tot catastrofisch denken – en ook het conservatieve denken ontkomt aan deze "ontwikkeling" niet; het is een "ontwikkeling naar beneden", volgens de woorden van Bolland, die zelf reeds duidelijk in de ban van dit catastrofisch denken staat.

Nog in 1930 kon Hans Freyer ("Revolution von Rechts") echter geloven, dat het conservatieve denken wel tot een staatsgreep, maar niet tot het voeren van een revolutie in staat was: "de conservatieve gedachte kan slechts in organische en niet in catastrofische categorieën tot uitdrukking worden gebracht". Deze stelling bleek niet houdbaar. Maar ook als de conservatieve beweging zich in de jaren na 1930 moest uitdrukken en wei degelijk in staat bleek zich uit te drukken in catastrofische categorieën, gebeurde dit niet "omdat de theorie van de catastrofe als nood zakelijke beweegkracht in de geschiedenis der mensheid was overgenomen", maar omdat duidelijk geworden was, dat men niet langer tot taak had, een revolutie te bestrijden door middel van een tegen-revolutie, maar het nu gold een zich onheilspellend aftekenende catastrofe af te wenden…… door middel van een tegen-catastrofe! Conservatief blijft ook deze "catastrofische" beweging, omdat zij de catastrofe alweer niet stelt als doel, maar als middel, namelijk als middel tot herstel van het op dat ogenblik in feite reeds verloren gegane midden.

Was het Armin Mohler's belang aan te tonen, dat degenen, die handelden in overeenstemming met de geest, beter gezegd de nood van hun tijd, geenszins de enige dragers waren van de conservatieve revolutie, hier lijkt het meer van belang aan te tonen, hoe de conservatieve revolutie ook in Nederland noodzakelijk moest uitlopen in de uiterste vormen van nationaal-socialisme en fascisme. Uit de vele groepen, waarbij het revolutionaire element soms ver

achterblijft bij het conservatieve denken, ontwikkelt zich tenslotte een beweging, waarbij de conservatieve gedachte schijnbaar verloren gaat in een revolutionair streven. Zo zal er in dit werk sprake zijn van “actualisten” en “solidaristen” evenzeer als van de “nationaal-socialisten” en “fascisten”, waarmede ook hier de conservatieve revolutie tenslotte vergaand werd geïdentificeerd. Enerzijds zeer ten onrechte, naar Mohler overtuigend genoeg heeft aangetoond, anderzijds zeer terecht, omdat zij tenslotte aan de conservatieve beweging een nieuwe dimensie verleenden. Het nationaal-socialisme verhief het volk tot een hogere eenheid, het fascisme gaf nieuwe vormen aan de staat.

“Het begrip “volk”, dat reeds een biologisch-ethnologische, een taalkundig-culturele en een historisch-politieke betekenis had aangenomen, kreeg er in de ideologie van het nationaal-socialisme nog een economisch speciale betekenis bij”. “Het volk kon de grondslag van een socialisme worden, dat onder prijsgave van alle mogelijke menselijke illusies en van klassen strijdleuzen allereerst in het kader van het volk en zijn staat vorm trachtte te vinden. Zo had Hendrik de Man een Belgisch en zo hadden de Franse Neo-socialisten – Marquet, Deat, Montigny – een Frans socialisme vertegenwoordigd. Het begrip volk gaf de politieke grenzen aan, waarbinnen zich het socialisme vooralsnog moest ontwikkelen. In deze zin gebruikte het nationaal-socialisme het woord volk. Daarenboven echter werd het volk een eenheid van sociale grootte, waarbinnen het gehele maatschappelijke leven kon worden verenigd” (Karl Epting: Generation der Mitte). Het nationaal-socialisme zag het volk niet alleen als een overkoepelend geheel, dat door de enkeling over de lange weg van familie- of provincie- of stands-binding als gemeenschappelijk dak boven het huis kon worden beschouwd en begreep het volk ook niet uitsluitend als de bron, waaruit zich de existentie en de functie van kleinere eenheden terugschouwend liet afleiden, maar het zag het volk in de volle zin des woords als de totaliteit, waarin al het andere – individu, familie, stand, klasse – met behoud overigens van eigen wezen, moest integreren. Men wilde alle tegenstellingen overwinnen en vond in de volksgemeenschap de. gedachte, waarmee men de uiteenstrevende krachten tot een geheel kon mobiliseren.

Dezelfde functie als het volk voor het nationaal-socialisme, vervulde de staat voor het fascisme. Hier werd de staat als “de van nature verordende gemeenschap” gesteld; evenzo natuurlijk als de staten der bijen, mieren en andere dieren behoort ook de menselijke staatsgemeenschap tot de natuur. Dat wil dus zeggen, dat de Staat een gemeenschap is, die uit organen bestaat, dat elk orgaan zijn eigen functie vervult, dat de gehele gemeenschap leeft door het samenwerkend functioneren van alle organen en dat deze gemeenschap dus een “gesloten” gemeenschap is, buiten welke geen orgaan leven kan en die zelf in het algemeen genomen geen kan missen, terwijl deze gemeenschap tevens onderworpen is aan de natuurwet der ontwikkeling, die door differentiatie en integratie een steeds grotere rijkdom aan gespecialiseerde organen voortbrengt” (Valckenier Kips: De Volksstaat). Bij alle overeenkomst leiden deze twee wijzen van samenvatting toch tot zeer uiteenlopende consequenties, zoals nader zal blijken. Hier mag volstaan worden met de vaststelling, dat de grenzen van een staatsgemeenschap zich gemakkelijker laten uitbreiden dan de grenzen van een volksgemeenschap; terwijl de nationaal-socialistische gemeenschap geen grotere expansie-mogelijkheid had dan die van volks- tot rasgemeenschap, een expansie-mogelijkheid die slechts door een deel van de nationaal-socialisten bewust werd nagestreefd. terwijl daartegen over nog als criterium Hitler’s uitspraak gold: “Het nationaal-socialisme is geen export-artikel” – kon het fascisme nog aanspraak maken op universaliteit, daarbij steunend op Mussolini’s woorden: “Sinds 1929 is het fascisme van Italiaans, universeel geworden”. Zo konden de leiders van de fascistische partijen in Europa zich aaneensluiten in het C.A.U.R. (Comité van Actie voor de Universaliteit van Rome) en op de internationale conferentie van

Montreux (1934) in resoluties een aantal voor alle fascistische partijen geldige grondwaarheden vastleggen. Daartegenover kon de in hetzelfde jaar opgerichte "Internationale der Nationalisten" van Dr. Hans Keller te Zurich ("La troisieme Europe", Zürich 1934) niets anders propageren dan de "ontplooiing der eigen volksgemeenschappen binnen de haar van nature (ethnologisch) gestelde grenzen" …… en dus "strijd tegen het democratische Pan-Europa, zowel als tegen het fascistische "Roma Universa" en de communistische "Internationale", die alle in hun wezen imperialistisch zijn".

Overigens was de verwarring van nationaal-socialisme en fascisme in de twintiger jaren (zelfs nog tot 1935 in de gelederen van de N.S.B. zelf) in Nederland even groot als dit nu weer het geval is! Het is begrijpelijk, dat de eerste conservatief-revolutionaire groepen in Nederland zich op het Italiaanse fascisme oriënteerden – op dat ogenblik het enige voorbeeld, waaraan men zich kon spiegelen – en even begrijpelijk, dat de meesten zich na de machtsovername in Duitsland, dus vanaf 1933, op de nu zoveel dichter bij gekomen nieuwe heilstaat richtten. En desondanks mag men de Nederlandse groeperingen niet als copieën van de Duitse en Italiaanse beweging" aanzien – zoals door de tegenstanders van het nationaal-socialisme en fascisme van de aanvang af werd beweerd en zoals thans, bij gebrek aan tegenspraak, als vaststaand feit wordt aangenomen – en de belangrijke verschillen, niet alleen tussen het nationaal-socialisme en fascisme onderling, maar ook tussen de vele stromingen binnen het nationaal-socialisme en binnen het fascisme miskennen. Al deze stromingen laten zich in diepste wezen verklaren als schakeringen van het "volkse" streven van het nationaal-socialisme enerzijds en het "staatse" streven van het fascisme anderzijds; in een wereld, waarin zich geweldige verschuivingen in de machtsverhoudingen aankondigden, werd Nietzsches ideaal van de ontwikkeling van "Mensch" tot "Übermensch" door het nationaal-socialisme herleid tot een ontwikkeling van "Volk" tot "Übervolk" en door het fascisme tot een ontwikkeling van "Staat" tot "Überstaat". De conservatieve revolutie was niet in de eerste plaats een sociale of economische, maar een nationale revolutie, dat wil zeggen een revolutionaire interpretatie van het begrip "natie", zij het nu "volks" of "staats" geformuleerd.

De conservatieve beweging droeg een nationaal karakter in de oude, de conservatief-revolutionaire beweging een nationaal karakter in de nieuwe en ruimere zin des woords; naarmate de conservatieve beweging zich meer of minder bewust werd van haar Europees karakter, was zij meer of minder revolutionair. Maar hoezeer ook de wereldbeschouwingen van de meest conservatieve tot de meest revolutionaire stromingen uiteen lopen, het bewustzijn, dat de nationale herstelbeweging in dit bedreigde Europa een Europees karakter droeg en moest dragen, is toch overal aanwezig. Ook Prof. Gerretson, die in zijn redevoeringen voor de Corporatieve Concentratie steeds weer de nadruk legde op het nationale karakter van de "herstelbeweging", ontkomt niet aan deze vaststelling: zeker, het behoeft niet te worden ontkend dat er verband bestaat tussen de Europese en de Nederlandse herstelbeweging. Dit verband is slechts natuurlijk." En evenzeer als de conservatieve beweging in Nederland op grote voormannen kon bogen – op Groen van Prinsterer en Dr. Kuyper, die naar een corporatief staatsbestel streefden, op Busken Huet, die reeds in het midden van de 19e eeuw zijn "Nationale Vertogen" tegen het liberalisme richtte, en op Potgieter, die zijn gedachtenwereld omschreef als een "conservatief radicalisme" – heeft ook de conservatief-revolutionaire beweging in Nederland haar grote voorlopers gekend; niet alleen werd de conservatief-revolutionaire gedachte in de jaren, waarin over het lot van Europa en dus ook van Nederland werd beslist, in de Lage Landen als de noodzaak van nieuwe ordening overtuigender en principiëler uitgesproken dan veelal in Duitsland en Italië zelf gebeurde, niet alleen meldden zich, toen het gold metterdaad die nieuwe orde te verzekeren, in de Lage Landen naar verhouding meer vrijwilligers voor de strijd tegen de

vijanden van Europa dan in enig ander land, maar deze conservatieve revolutie werd hier ook niet later dan elders ingeluid, zoals algemeen wordt aangenomen.

De mars naar Rome vond plaats op 28 October 1922, maar Prof. J. H. Valckenier Kips sprak zich in Nederland reeds in 1888 (zie zijn artikelen in De Gids) als fascist uit. Vóór het fascisme in Italië aan de macht kwam door een plotselinge stormloop, stond hier Erich Wichman reeds aan het hoofd van een onmiskenbaar fascistische beweging en spraken Prof. Bolland en Dr. Verviers niet mis te verstane woorden.

Dat de conservatieve revolutie in Nederland niet het geestelijk klimaat vond, waarin het sterk aan hoogte en diepte kon winnen, is onmiskenbaar – en onder die omstandigheden vormde het bestaan van grote en machtige verwante partijen in het buitenland uiteraard een grote stimulans voor de zo zwaar belaagde nationaal-socialisten en fascisten in Nederland. Maar de beginselen, waarop zij voortbouwden, de grondslagen van de conservatieve revolutie als zodanig, als een diep doorleefd protest tegen de gevolgen van de Franse Revolutie, als een revolutie tegen de revolutie, werden in Nederland niet later uitgesproken en uitgelegd dan elders in Europa. Overigens zal uit de navolgende beschouwingen blijken, dat de strijders tegen de ons volksbestaan ondermijnende machten heel wat sterker in aantal waren, dan op gezag van zovele “geschiedschrijvers” wordt aangenomen en dan vooral de nieuwe generatie, die thans opgroeit, vermoedt. Niet in de laatste plaats voor deze jongeren is dit werk dan ook geschreven, opdat zij niet zullen denken dat slechts “een handjevol volksvreemde elementen” de strijd, waarvan hier sprake is, hebben gestreden, maar een waarlijk niet gering en vooral waarlijk niet het slechtste deel des volks.

Een systematische indeling van de conservatief-revolutionaire groepen, die in Nederland zijn opgetreden, stuit op grote moeilijkheden. De indeling in “nationale”, “dietse” en “germaanse” groepen vertoont zovele grensgevallen dat een dergelijke indeling slechts verwarrend zou werken; door ·allereerst de meest conservatieve en tenslotte de meest revolutionaire groepen te bespreken en dus, zoals eerder aangeduid, de ontwikkeling te volgen van een zuiver nationaal tot een groeiend Europees bewustzijn, wordt die indeling in “nationale”, “dietse”, “germaanse” en als men wil tenslotte “nationaal-europese” groeperingen toch zeer dicht benaderd. Maar eerst in de slotbeschouwing zal het mogelijk zijn, de verwarrende veelheid van groepen – in enkele gevallen optredende onder dezelfde naam en in vele gevallen gestuwd door dezelfde personen – tot enkele hoofdrichtingen te herleiden. Indachtig het feit, dat er geen geschiedenis bestaat zonder ideeën, maar ook geen idee zonder geschiedenis, dient thans eerst deze geschiedenis zelf te worden vastgelegd. Aan de hand van het thans beschikbare materiaal laat zich aanzien, dat deze geschiedenis vier delen zal omvatten, waarvan dan het eerste deel – dat nog in losbladige afleveringen werd gepubliceerd – thans wordt afgesloten.

Grote dank ben ik verschuldigd aan de velen, die mij bij de samenstelling van dit werk hebben bijgestaan; een reconstructie van deze geschiedenis was slechts mogelijk door het voeren van talloze gesprekken met vertegenwoordigers van alle hier behandelde groepen, het schrijven van honderden brieven en het bestuderen van het materiaal. dat nog aanwezig is en waarvan ik de mogelijkheid had kennis te nemen. Het merendeel van dit materiaal is echter na 1945 vernietigd of bevindt zich in handen van hen, die bij een documentatie van de conservatieve revolutie in Nederland allerminst belang hebben. Van vele kleinere, maar uit historisch oogpunt interessante groepen, zijn nu reeds practisch alle sporen uitgewist. Des te groter was de noodzaak, deze geschiedenis thans te schrijven, zij het dan ook onvolledig en onvolkomen.

Ik kan slechts hopen, bij het schrijven van de verdere afleveringen van deze documentatie dezelfde steun te ontvangen als tot dusver het geval was, van allen, die met mij geen ander doel voor ogen hebben, dan door het samenstellen van deze geschiedenis de historische waarheid te dienen. En zelfs de velen, die het geven van een verantwoorde voorlichting over deze bewogen tijd, om welke reden ook met lede ogen aanzien, zullen het mij niet kwalijk nemen als ik dit werk opdraag aan allen, die voor de idealen der conservatieve revolutie – zij het nu hier in Nederland dan wel ginds in Rusland, waarheen zich de strijd verplaatste toen het niet langer gold een revolutie, maar een catastrofe te bezweren – hun leven hebben opgeofferd. Dat zij hoezeer zij elkander ook onderling hebben bestreden en hoe verschillend zij ook de nood van hun tijd hebben verstaan – toch wezenlijk streden met hetzelfde doel voor ogen, daaraan moge dit werk geen twijfel laten bestaan!

Paul VAN TIENEN

Inleiding bij Tienen, P. (1958). *Geschiedenis der conservatieve revolutie in Nederland.* Scheveningen.